

Леснова В.В.¹

Засоби вираження оцінки в українському діалектному мовленні

¹ Леснова Валентина Володимирівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології та загального мовознавства, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Луганськ, Україна

Анотація. У статті розглянуто оцінку як лінгвістичну категорію, що проявляється на різних мовних рівнях: фонетичному, словотвірному, лексичному, синтаксичному. Акцентовано, що сучасна лінгвістика, однією з провідних характеристик якої є яскраво виражений антропоцентризм, проявляє значний інтерес до аксіології, мовознавці вивчають сутність категорії оцінки, формальні засоби її вираження в текстах різних стилів і жанрів, а також суміжні з оцінкою явища емотивності, експресивності, образності. Разом з тим, специфіка вираження оцінки в діалектному мовленні, зокрема на прикладі українських говорів, залишається недостатньо вивченою, чим і зумовлено актуальність пропонованої статті. Фактичним матеріалом для дослідження стали словники та хрестоматії сучасних діалектних текстів з різних регіонів України.

Підкреслено, що в діалектному мовленні, яке існує в усній формі й не підлягає кодифікації, зосереджено максимальний набір засобів експресивно-оцінного вираження, властивий кожній особистості. У діалектному мовленні, яке в багатьох випадках перевищує літературне мовлення за ступенем експресивної насиченості й емоційності, оцінку може бути виражено за допомогою інтонації мовця. Словотвірні засоби вираження оцінки часто безпосередньо залежать від контекстів, у яких той самий словотвірний формант може містити протилежні оцінні семи – позитивну або негативну. Специфічною рисою діалектного мовлення є вираження оцінки за допомогою пейоративних або меліоративних суфіксів у складі займенників. На конкретних прикладах показано, що в діалектному мовленні слова, семантично співвідносні з поняттями негативного плану, кількісно значно переважають слова із семами позитивної оцінки. Проаналізовано приклади вираження оцінки за допомогою метафор і порівнянь, слів-інтенсифікаторів, поєднання раціонально-оцінних лексичних одиниць із плеонастичними словами типу *так, такий*, градації та повторів різної структури. Указано, що в одному мікротексті може бути представлено одночасно кілька засобів вираження оцінки різних мовних рівнів.

Ключові слова: категорія оцінки, діалектне мовлення, позитивна оцінка, негативна оцінка, засоби вираження оцінки.

Оцінка є одним із найважливіших аспектів інтелектуальної діяльності людини й, безперечно, знаходить відображення в мові, оскільки суб'єкт оцінює всі елементи дійсності, а в основі мовної функції інтерпретування лежать ціннісні параметри її відображення. Як зауважує Г. Берестнев, „якісна оцінка дійсності за ознаками „гарний – поганий” становить основу будь-якого виду людської діяльності, аж до фундаментальної оцінки істинності” [5, 99].

Семантична категорія оцінки, яка належить до універсальних, на думку Т. Космеди, є „основною категорією лінгвопрагматики й потребує в цьому ракурсі особливого дослідження” [16, 15]. Т. Маркелова тлумачить оцінку як функціонально-семантичну категорію, яка реалізовується в мовленнєвій діяльності системою різнорівневих мовних засобів [18, 7].

Дослідження оцінних значень становить особливий інтерес на сучасному етапі розвитку лінгвістики, коли проблема співвідношення та взаємодії семантики й прагматики стала однією з центральних. На думку Т. Вендіної, „актуалізація ідей антропологічної лінгвістики, яка звернулася до „душі мови”, тобто до опредметненого в ній світобачення, системи цінностей етносу, дала потужний поштовх розвитку лінгвістичної аксіології” [9, 41]. Сутність категорії оцінки, засоби її вираження, а також суміжні з нею явища

емотивності, експресивності, образності вивчали Н. Арутюнова, О. Бессонова, В. Богуславський, Н. Бойко, Т. Вендіна, О. Вольф, Т. Космеда, Н. Лук'янова, Т. Маркелова, В. Телія, В. Чабаненко та інші мовознавці.

Разом з тим, недостатню увагу в сучасній лінгвістиці, зокрема в українській, звернуто на оцінку в діалектному мовленні, хоча й відомо, що діалектне мовлення за ступенем експресивної насиченості й емоційності в багатьох випадках перевищує літературне мовлення, оскільки, побутуючи в усній формі й не підлягаючи кодифікації, дає значно більший простір для прояву емоцій носіям діалекту. У діалектній системі зосереджено максимальний набір засобів експресивно-оцінного вираження, властивий кожній особистості. Як зауважує Н. Руснак, „діалекти – це той складник національної мови, у якому в первісному вигляді збереглися ментальність українців, аксіологічні виміри дійсності, духовні скарби й набутки, отримані від попередніх поколінь” [24, 3].

Отже, актуальність нашої роботи зумовлено тим, що оцінні слова, які посідають вагоме місце в мовленнєвій діяльності носіїв діалектної української мови й мають значну функціональну активність, ще не були предметом спеціального вивчення. Тому ставимо собі за мету проаналізувати специфіку функціонування різнорівневих

засобів вираження оцінки в українському діалектному мовленні. Пропоноване дослідження виконано на матеріалі лексикографічних джерел і хрестоматій текстів, у яких представлено матеріали з різних діалектів української мови.

Зв'язок оцінної семантики із внутрішнім світом людини й навколишнім зовнішнім світом визначає складний характер засобів вираження оцінки, їхньої семантики й структури. Засоби ці, представлені на всіх рівнях мови й мовлення, є варіативними в уживанні. До оцінних засобів мовлення взагалі й діалектного зокрема відносимо:

1. **Окличні висловлення різних структурних типів:** *йой // аби ви вигіли / йеки ў Вашикїцах храми файні!* [7, 248]; *ўр'аженї кон'ї / тод'ї побоч'н'ї були на кон'їх // і с кити'ц'ами аж до зе'м'л'ї // та куди там!* [31, 101]; *ой тод'ї дисцип'л'їна була / ой усе / боже св'а'теї!* [1, 190].

2. **Фонетичні засоби**, зокрема подовження голосного звука в раціонально оцінному прикметнику: *їа вз'еў скрїпку йо'го / в йо'го була 'чес'ка! харо:ша скрїпка!* [1, 150]; *були'є тийї бат'к'є с'вакор і свек'руха замо:жнийї* [1, 270]; *та'кого до-оўге накла'дут к'їр'п'їч* [12, 251].

3. **Суфікси суб'єктивної оцінки** (зменшувально-пестливі та згрубілісті). Емоційне навантаження слів із суфіксами суб'єктивної оцінки значною мірою зумовлено контекстом, у якому їх ужито. На підтвердження порівняймо приклади вживання в діалектному мовленні слів із пейоративними суфіксами: *'виже'ни ти ото'го брехун'аку з д'вору і не' слухай йо'го* [34, 1, 104]; *ди'ви / йа'кий баур! на'йїў живо'т'аку на ка'з'он:их хар'чах* [34, 1, 69]; *м'ї бат'ко не' ба'гато жиў / од'на ко'н'ака і короў'яка* [22, 170]. Якщо в першому випадку суфікс згрубілісті **-ак(а)** посилює негативну семантику кореневої морфеми іменника *брехун'ака*, у другому прикладі іменник *живо'т'ака*, указуючи на великий розмір, крім того, безперечно, містить негативну оцінку, то наявні в третьому висловленні іменники *ко'н'ака*, *короў'яка*, імовірно, не мають негативної конотації, суфікси згрубілісті **-ак(а)** тут указують лише на великий розмір тварини.

Слова із зменшено-пестливими суфіксами також не завжди виражають позитивну оцінку, наприклад: *ко'му во'ни 'нужн'ї / о'т'ї тво'її жоўт'л'ач'ки! та їа б їїх і прода'ват' стра'милас'а* [34, 1, 321] – іменник *жоўт'л'ач'ок* 'переспілий жовтий огірок' має яскраво виражену негативну семантику, позначаючи продукт низької якості, можливо, ще й малого розміру, саме тому, вірогідно, й ужито словотвірний варіант із зменшувальним суфіксом.

Як зазначає В. Харченко, „для всіх оцінних слів унаслідок їхньої функціональної природи характерне своєрідне вживання в тексті” [32, 66]. Слова із зменшувально-пестливими суфіксами в діалектних текстах часто вказують на дуже малий розмір чогось (*пос'тавили та'ку 'хатку / ни 'хатку / а та'ке // будочку та'ку* [1, 138]; *Во'но сей год йак не'уро'жай, так і кар'тошечка ўро'дила н'їку'дишн'а* [34, 2, 154]), незначний або, навпаки високий ступінь вияву ознаки (*'бат'ко був у нас та'кий грамот'нен'кий* [10, 36]; *мнут' і мнут' / до тих п'їр / шо во'но з'роби'ц'а мн'акус'їн'ке / мн'акус'їн'ке та 'гарне* [31, 329]); також задля пом'якшення негативної ознаки, наприклад, при номінації фізичних вад людини (*із во'їни йон пр'ї'шол то'к'ї не'здо'лашч'н'к'її* [12, 55]; *ї так йа'на гар'бат'ен'ка // і йа'на так со'г'нут'ен'ка ї ха'д'їла ўже / па'ка ї ў'м'ерла* [12, 199]) або подій чи процесів, важких для людини (у *'сорок 'с'омому 'год'ї це ж голо'ддо'воч'ка була* [1, 138]).

Специфічною рисою словотвірної категоризації суб'єктивної оцінки в діалектному мовленні є додавання суфіксів до займенників: *н'їч'агон'ко не'ма у нас* [12, 179]; *їа ї 'дома са'мен'ка жи'ла і тут са'мен'ка* [12, 281].

4. **Слова, семантично співвідносні з поняттями позитивного або негативного плану** (переважно іменники та якісні прикметники). Зауважимо, що в мовленні існують більш різноманітні засоби для детальної класифікації поганих вчинків, рис характеру тощо, ніж гарних; слова із семами негативної оцінки об'єднано в більш диференційовані підкласи, ніж слова із семами позитивної оцінки. Так, для семи 'дедар' у діалектних словниках української мови зафіксовано близько 80 репрезентантів: *байда'ла*, *'бедзвін*, *жабошт'рик*, *лашта'бей* [34], *баг'лай*, *'лейба* [8, 32], *'лодарь* [25; 34], *бі'лай*, *ва'люка*, *вай'ло*, *вайль* [29], *'бейла*, *ва'люга*, *г'нилик*, *дрок*, *лайда'цюга*, *лагай'да*, *пуст'ек*, *пуст'юга*, *пуст'яга*, *'фолюх* [13], *валон'тирош* [23], *байта'ла*, *гуль*, *'гойда*, *до'робало*, *легко'роб*, *'логин*, *не'потріб*, *нет'рудник*, *о'хаба*, *'патлюх*, *пусто'пашник*, *сандита* [21], *за'лога* [15; 17], *ва'лежник*, *'латас*, *лі'гай*, *лі'гун*, *суви'ла*, *'сувиртинь* [15], *легко'бит*, *'ленгуз*, *'ляга*, *піч'кур*, *пусто'паш*, *стус* [17], *бай'дей*, *ба'кір*, *ва'люга*, *лапай'дух*, *'лета*, *ле'гейда*, *'ляя*, *'линва*, *мага'лас*, *фу'лей* [27], *лай'дак* [13; 27], *ле'жак*, *лигу'шиско*, *нед'баха* [2], *'лінюх* [2; 25; 27; 35], *ла'цюга 'лежень* [8], *ва'лемба*, *ва'лило*, *ва'лігура*, *'ватра* [35], *бамбу'ла*, *гайсту'ряк*, *'ляя* [28], *'валюх*, *лын'тарь*, *'логын*, *не'роб*, *нет'реб* [25]. Натомість для семи 'працелюбна людина' зафіксовано лише п'ять міжговіркових відповідників: *робуть'ко* [17], *та'ланник* [13], *хи'бетниця*

[20], *роботязь* [25], а також вторинний номен *мурашок* [13].

На думку Н. Арутюнової, негативна оцінка має більшу тенденцію відриватися від властивостей референта, ніж оцінка позитивна; остаточний відрив від дійсності перетворює негативно оцінену лексему в лайливу [3, 231]. Яскравими прикладами цього є діалектні оцінні прикметники *хитродушний* та *хитрожопий* ‘лукавий, підступний’, які подано в словнику з позначкою згрубіле [2, 2, 227].

5. Метафоричні назви. Як зазначають дослідники, метафора, будучи настроєною на людину, „немиинуче потрапляє у сферу оцінки, формується нею, містить її й виражає ціннісне ставлення до суб’єкта метафоричної інтерпретації” [14, 112]. В українських говірках значна функціональна активність властива негативно оцінним метафоричним назвам людини. Такі лексеми і в їхньому прямому номінативному значенні часто містять сему негативної оцінки: *балябух* ‘недопечений хліб’; ‘повільна, вайлувата людина’ [27, 22]; *бан’дура* ‘велика неохайно зроблена річ’; *перен.* ‘нерозумна людина’ [2, 1, 10]; *гнилек* ‘гила колода’; *перен.* ‘ледар’ [13, 46]; *дранте* ‘старий поношений одяг; лахміття’; *перен.* ‘погана людина’ [13, 63]; *ідь* ‘отрута’; *перен.* ‘в’їдлива людина’ [15, 132]; *корбан.* ‘засушене, покороблене взуття’; *перен.* ‘перестарілий чоловік’ [23, 83] та ін. Надзвичайно поширеними в українських говірках є зоометафори, які містять виразну сему оцінності та експресивності: *вислюк* ‘бездарна людина’ [23, 26]. *вудвуд, вудвод* ‘похмура, мовчазна людина’ [27, 64]. *дрохва* ‘жінка з товстими стінами’ [34, 1, 299]. *перпеліца* ‘жвава, метка жінка’ [27, 407]; *яцірка* ‘надто худа, тонка жінка чи дівчина’ [34, 4, 261] та ін. Зоометафори можуть мати у своєму складі суфікси згрубілості, що увиразнюють їхню експресивно-оцінну семантику: *бугаїско* ‘здоровило’ [15, 76]. *коровица* ‘дебела, неповоротка й не дуже охайна жінка’ [25, 150]; *лошадюра* ‘високий і здоровий парубок’ [26, 50].

6. Слова-інтенсифікатори. Прислівники-інтенсифікатори „широко вживані в сучасних слов’янських мовах, оскільки виражають важливе поняття ступеня й міри, необхідне в неперервному процесі пізнання людиною навколишньої дійсності” [33]. Репертуар таких прислівників в українських говірках доволі широкий: *хороше то лєкарствене дуже* [12, 111]; *був файний дужки* [7, 252]; *тата страшно били* [11, 38]; *посуд йєкї страшни краєвіви* [12, 102]; *было ў нас страхы худобы таї зимлі* [30, 109]; *то накладали такї податки / шо це страх* [10, 149]; *отут колод’аз / в’кусна вода сил’но* [10, 153]; *вел’ми р’ік вод’аний був й’ден*

по’нав [1, 16]; *т’роє д’ітеї году’вала // т’ашко було крепко* [1, 392]; *хлопиц май л’нивий, а дівчина фийст за’гониста до роботи* [27, 128]; *то моц’добрий чуло’вік буў* [7, 297].

7. Порівняння різної граматичної структури. К. Мізін кваліфікує компаративні фразеологічні одиниці як „лінгвокреативні шедеври”, зазначаючи, що „вони несуть заряд оцінки, емотивності, експресії або найвищої / найнижчої інтенсивності еталонізованої ознаки” [19, 67]: *Та баба така з’лука, йак гад’ука.* [2, 1, 191]; *оже’ниїс’а йа на та’к’їй ма’зайц’ї / йак і сам / т’ика / у’род’ї реше’то* [34, 2, 267]; *Огідний як ку’леша недо’варена* [7, 359]; *та’к’е д’іт’атко кр’іпен’к’е / йак те з’ел’їзне* [12, 188]; *та го’ло’ва була / йак писанка / та’ка файна* [11, 124]. Суб’єктом порівняння найчастіше є людина в різноманітних її проявах: зовнішність, риси характеру, поведінка.

Цікавим прикладом нанизування в одному мікротексті кількох порівнянь позитивної семантики є побажання молодим на весіллі, зафіксоване в буковинських говірках: *бести були красні йак висна / а ситі йак осін’ / а бо’гаті йак св’ата зим’я / а дужки йак вода // (...) а бисти л’убилиси / йак голубці / а пло’дилиси йак к’рілики* [7, 219].

Характер оцінки в порівняннях може бути підкреслено відповідними словотворчими формантами – суфіксами пейоративності або меліоративності. Порівняймо: *Нестор Хведорович’ // не даї Бог збре’хат’ / злий йак ч’орт // ми йо’го бо’йалис’а* [31, 65] – *прийшла до’до’му / л’ута / йак ч’орт’ака / б’їга туди с’уди по’хат’ї* [31, 295]; в обох випадках злу людину порівняно з чортом, але в другому висловленні суфікс *-ак(а)* надає порівнянню більшою експресивністю й конотативної виразності.

8. Посідання раціонально-оцінної одиниці з плеонастичними словами *так, такий, як, який*, що виражають потрібну мовцеві інтонацію [4, 144], перебуваючи переважно в препозиції щодо раціонально-оцінних іменників, прикметників та прислівників: *і посадили садок / та’кий розкрасавец’* [31, 51]; *в мене брат / та’кий здоровий / та’кий крає’ївиі був* [1, 314]; *а д’ї’у’ки та’к’ї гон’ров’ї / та так с’н’ї’вайут’* [11, 11]; *тутк’и кол’адни’к’и зби’райуц’а / кол’а’дуйут’ / но / так файно* [11, 17]; *а то насміє’мос’ за в’ечор так шо ї’господ’ї й мал’ийе й стар’їе / ї шо’хочте / йак то весело було* [12, 230].

9. Повтори слів: *о’то на’проти’в’тейї до’леніе то та’ка була ви’со’ка ви’со’ка го’ра* [1, 142]; *гл’аден’ка / гл’аден’ка та’ка // з у’с’їх бо’к’ів та’ка з’л’адка / з’л’адка* [10, 45]; *О’це бакла’жанчик! Та’кий добрий, та’кий у’же добрий!* [34, 1, 59]; *до роботи в’ін труд’ага / труд’ага /*

скр'із' в'ін /робе [31, 133]; *йа́ка краса́та / кра́с'іво* /виткане / *дуже кра́с'іво* [10, 103]. Оцінне значення повторів може бути посилено вживанням вигуків, фонетичними засобами, зокрема подовженням голосних, або суфіксами, що виражають збільшений вияв ознаки: *здо́рова р'ічка була / о-ої здо́рова здо́рова* [12, 350]; *тут та́ке здо́ро::ве* /кладвищиче / *о::ї здо́ро::ве* [6, с. 141]; *ота́ку здо́рово́в'яку* було /мати /паску /спіче / *ох і здо́рову* / *йак во́на йі'йі пикла та́ку здо́рову* [10, 108 – 109].

Оцінюючи ту чи ту реалію, ситуацію, людину тощо, діалектоносії часто вдаються до нанизування синонімічних оцінних засобів з метою посилення, увиразнення позитивного або негативного ставлення до них: *ну музи́кант був от'лі́чний / хоро́ший* був музи́кант [1, 150]; *та ото ж та́ка серди́та // у́редна* [31, 42]; *йа мо́лда була здо́рова / йа була гладка́ / у́питана* [10, 115]; *они [гриби] о́чен' у́кусни́е бул'і / іх одво́рит' / по́жарит' / бул'і до́бр'і́е кр'е́пко* [12, 48]. В одному синонімічному ряду можуть

поєднуватися різні одиниці – лексичні та фразеологічні: *по́вин:а бут' / йак му́ха в о́крон'і / йа та́ка й була // йа про́ворна / ж'вава / ну та́ка вда́лас'а* [10, 115].

В одному мікротексті може бути поєднано одночасно кілька різнорівневих засобів вираження оцінки: *а квас та́кий ой жи до́брый страи́не* [10, 164] (при раціонально оцінному прикметнику *до́брый* ужито плеонастичне слово *та́кий*, вигук *ой жи* та інтенсифікатор *страи́не*); *і во́ни ж ка́же не"и'часни // йак'і вони ка́же худ'ушчи да страи́ни ти'йі д'ітки* [6, 213] (експресивність раціонально-оцінного прикметника *худий* посилено суфіксом *-уш-*, крім того, ужито плеонастичний компонент *які*).

Отже, як свідчить фактичний матеріал, репертуар оцінних засобів у діалектному мовленні значно ширший, ніж у літературному, з огляду на що актуальним є детальне вивчення особливостей функціонування цих засобів у різних діалектах української мови на синхронійному та діакронійному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аркушин Г. Голоси з Волинського Полісся (тексти). – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 542 с.
2. Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок: у 2 т. – Луцьк: Вежа, 2000. – Т. 1-2.
3. Арутюнова Н.Д. К проблеме функциональных типов лексического значения // Аспекты семантических исследований. – М.: Наука, 1980. – С. 156-249.
4. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. – М.: Языки рус. культуры, 1999. – 896 с.
5. Берестнев Г.И. Иконичность добра и зла // Вопр. языкознания. – 1999. – № 4. – С. 99-113.
6. Бідношия Ю.І., Дика Л.В. Говірки Бориспільщини: сучасні діалектні тексти та пам'ятки мови. – К.: Ін-т укр. мови НАНУ, 2008. – 480 с.
7. Буковинські говірки: хрестоматія діалектних текстів / укл. Руснак Н, Гуйванюк Н, Бузинська В. – Чернівці: Рута, 2006. – 383 с.
8. Вашенко В.С. Словник полтавських говорів. – Вип. 1. – Х.: Вид-во ХДЦ, 1960. – 107 с.
9. Вендина Т.И. Семантика оценки и ее манифестация средствами словообразования // Славяноведение. – 1997. – № 4. – С. 41-48.
10. Говірки Південної Київщини: зб. діалект. текстів / упоряд.: Мартинова Г.І., Денисенко З.М., Щербина Т.В. – Черкаси: Вид. Чабаненко Ю.А., 2008. – 369 с.
11. Говірки південно-західного наріччя української мови / упоряд. Н.М. Глібчук. – Л.: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 155 с.
12. Говірки Чорнобильської зони: тексти / упоряд.: Гриценко П.Ю. та ін. – К.: Довіра, 1996. – 358 с.
13. Гуцульські говірки: короткий словник / відп. ред. Я. Закревська. – Л., 1997. – 232 с.
14. Картины русского мира: аксиология в языке и тексте / Л.П. Дронова, Л.И. Ермолкина, Д.А. Катунин и др.; отв. ред. З.И. Резанова. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 2005. – 354 с.
15. Корзюнок М.М. Матеріали до словника західно-волинських говірок // Українська діалектна лексика. – К.: Наук. думка, 1987. – С. 62-267.
16. Космеда Т. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування й розвиток категорії оцінки. – Л.: ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 350 с.
17. Лисенко П.С. Словник поліських говорів. – К.: Наук. думка, 1974. – 260 с.
18. Маркелова Т.В. Семантика оценки и средства ее выражения в русском языке: автореф. дис. на соиск. учен. степ. д-ра филол. наук: спец. 10.02.01 „Русский язык“. – М., 1996. – 47 с.
19. Мізін К.І. Перспектива вивчення антропоцентричності усталених порівнянь (на матеріалі компаративних фразеологій англійської, німецької, української та російської мов) // Лінгвістика: зб. наук. пр. – Луганськ, 2009. – № 1. – С. 65-70.
20. Омельченко З.Л., Клименко Н. Б. Матеріали до словника східностепових українських говірок. – Донецьк: Вид-во ДонНУ, 2006. – 114 с.
21. Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: у 2 ч. – К.: Наук. думка, 1984. – Ч. 1-2.
22. Північно-східна Слобожанщина (Новопсковський, Біловодський, Міловський райони Луганської області): матеріали. фольклор.-діалект. експедицій / упоряд. Магрицька І.В., Семистяга В.Ф., Сікорська З.С., Чернописський М.Г., Шевцова В.О. – Л.: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 256 с.
23. Піпаш Ю.О., Галас Б.К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області). – Ужгород, 2005. – 266 с.
24. Руснак Н. Когнітивні параметри діалектного тексту // Лінгвістичні студії. – 2009. – Вип. 18. [Електронний ресурс]. – URL: http://www.linguistics.com.ua

- ронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hghltd.yandex.net>
25. Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. – Ужгород: Ліра, 2008. – 480 с.
  26. Сизько А.Т. Словник діалектної лексики говірок сіл південно-східної Полтавщини. – Д., 1990. – 100 с.
  27. Словник буковинських говірок / за заг. ред. Н.В. Гуйванюк. – Чернівці: Рута, 2005. – 688 с.
  28. Словник українських говорів Одещини / редкол.: О.І. Бондар (голов. ред.), Л.І. Хаценко (заст. голов. ред.), Т. Ю. Ковалевська та ін. – О.: ОНУ імені І.І. Мечникова, 2011. – 224 с.
  29. Словник українських східнословобожанських говірок / К. Глуховцева, В. Лєснова, І. Ніколаєнко, Т. Терновська, В. Ужченко. – Луганськ, 2002. – 234 с.
  30. Українські закарпатські говірки: тексти / упорядкув. та передм. О.Ф. Миголинець, О.Д. Пискач. – Ужгород: Ліра, 2004. – 400 с.
  31. Українські східнословобожанські говірки: сучасні діалектні тексти: навч. посіб. / упоряд. К.Д. Глуховцева, В.В. Лєснова, І.О. Ніколаєнко; за ред. К.Д. Глуховцевої. – Луганськ: Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2011. – 424 с.
  32. Харченко В.К. Разграничение оценочности, образности, экспрессии и эмоциональности в семантике слова // Рус. яз. в шк. – 1976. – № 3. – С. 66-71.
  33. Хмелевский М.С. Формирование разряда наречий-интенсификаторов в славянских языках: дис. канд. филол. наук: 10.02.03. – СПб., 2003. – 209 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dslib.net>
  34. Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини: у 4 т. – Запоріжжя, 1992. – Т. 1-4.
  35. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник. – Л.: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 288 с.

Lesnova V.V. Means of Expressing Evaluation in Ukrainian Dialectal Speech

Abstract: The article deals with the analysis of evaluation as a linguistic category revealed at different levels of language, i.e. phonetic, word-building, lexical, and syntactical. It has been stressed that modern linguistics one of the main characteristics of which is a strongly marked anthropocentrism, pays a significant interest to axiology: linguists study the essence of the category of evaluation, the formal means of its expression in the texts of different styles and genres as well as the related to evaluation phenomena of emotiveness, expressiveness and figurativeness. At the same time the specificity of the expression of evaluation based on the examples of the Ukrainian patois in particular remains scantily studied which preconditions the topicality of the suggested article. The factual material of the analysis has been taken from dictionaries and readers in modern dialectal texts from different regions of Ukraine. It has been accentuated that dialectal speech which exists in the oral form and cannot be codified, includes a great deal of expressive and evaluative means characteristic of every personality. Whereas dialectal speech in many instances outruns literary speech regarding the degree of expressive saturation and emotionality, evaluation in it can be expressed with the help of the speaker's intonation. The word-building means of expression of evaluation often depend directly upon the contexts in which one and the same word-building formant may possess opposite evaluative semes, i.e. positive or negative. A characteristic feature of dialectal speech is that evaluation can be expressed by means of pejorative or meliorative suffixes in the structure of pronouns. It has been proved on the basis of concrete examples that words in dialectal speech which are semantically related to the notions of a negative plane, exceed greatly in their quantity the words with the semes of positive evaluation. The author has analyzed the examples of expressing evaluation with the help of metaphors and similes, words-intensifiers, the combination of rationally evaluative lexical units with pleonastic words such as так, такой, gradations and repetitions of different structure. It has been stated that one microtext can simultaneously represent several means of expression of evaluation on different levels of language.

Keywords: category of evaluation, dialectal speech, positive evaluation, negative evaluation, means of expression of evaluation.

Лєснова В.В. Средства выражения оценки в украинской диалектной речи

Аннотация: В статье рассматривается оценка как лингвистическая категория, проявляющаяся на различных языковых уровнях: фонетическом, словообразовательном, лексическом, синтаксическом. Акцентировано, что современная лингвистика, одной из ведущих характеристик которой является ярко выраженный антропоцентризм, проявляет значительный интерес к аксиологии, языковеды изучают сущность категории оценки, формальные средства ее выражения в текстах различных стилей и жанров, а также смежные с оценкой явления эмотивности, экспрессивности, образности. Вместе с тем, специфика выражения оценки в диалектной речи, в частности на примере украинских говорів, остается недостаточно изученной, чем и обусловлена актуальность предлагаемой статьи. Фактическим материалом для исследования послужили словари и хрестоматии современных диалектных текстов из различных регионов Украины. Подчеркнуто, что в диалектной речи, существующей в устной форме и не подлежащей кодификации, сосредоточен максимальный набор средств экспрессивно-оценочного выражения, свойственный каждой личности. В диалектной речи, во многих случаях превышающей литературную речь по степеням экспрессивной насыщенности и эмоциональности, оценка может быть выражена с помощью интонации говорящего. Словообразовательные средства выражения оценки часто непосредственно зависят от контекстов, в которых один и тот же словообразовательный формант может содержать противоположные оценочные семы – положительную или отрицательную. Специфической чертой диалектной речи является выражение оценки с помощью пейоративных или мелиоративных суффиксов в составе местоимений. На

Science and Education a New Dimension: Phylology. Vol. 4, 2013

конкретных примерах показано, что в диалектной речи слова, семантически соотносимые с понятиями негативного плана, количественно значительно превосходят слова с семами положительной оценки. Проанализированы примеры выражения оценки с помощью метафор и сравнений, слов-интенсификаторов, сочетания рационально-оценочных лексических единиц с плеонастическими словами типа так, такой, градации и повторов различной структуры. Указано, что в одном микротексте могут быть представлены одновременно несколько средств выражения оценки разных языковых уровней.

Ключевые слова: категория оценки, диалектная речь, положительная оценка, отрицательная оценка, средства выражения оценки.